

SEĆANJE NA KALMIJA BARUHA

Odavno nosim u sebi to sećanje, zajedno sa potrebom i kao nekim osećanjem dužnosti, da kažem bar nešto o ovom književnom radniku, jedinstvenom poznavaoču španske književnosti u nas, o jednoj od mnogobrojnih žrtava fašizma iz minulog rata. Pre izvesnog vremena izašla je u izdanju „Svjetlost“ knjiga Baruhovih solidno, lepo i zanimljivo pisanih eseja i članaka o Španiji, njenoj istoriji i književnosti.* Ta knjiga podsetila me je na moju obavezu prema prijatelju i na naš opšti dug prema postradalom kulturnom radniku.

Meni se čini da je K. Baruh jedan od onih Bosanaca čiji bi rad trebalo u našoj javnosti iscrpnije izneti. Trebalo bi prikazati zanimljivu i osobenu sredinu bosanskih Jevreja, sefarda, iz koje je K. Baruh nikao, njegov rad koji nije ni malen ni beznačajan, kao i tragiku njegovog života i njegove strašne i uzaludne smrti, bez otpora i osveće. Ja to učiniti ne mogu, ali hteo bih da iznesem bar jedno lično sećanje i da kažem o njemu nekoliko reči, kratkih i jednostavnih kao što je i njegov život bio.

Znali smo se još kao deca, iz Višegrada, gde sam sa njegovim starijim bratom išao u osnovnu školu. Srećan i meni zauvek drag slučaj hteo je da smo se zimi između 1928. i 1929. godine našli u Madridu i proveli tu nekoliko meseci u stalnom dodiru i u beskrajnim, iskrenim i zanimljivim razgovorima. Sve što je zanimalo, pokretalo, radovalo ili mučilo našeg čoveka bilo je predmet naših razgovora. S druge strane, odličan poznavalac španske istorije, naročito španskog jezika i književnosti, K. Baruh je bio u mnogome moj vodič na tim područjima. Zajedno smo učinili nekoliko izleta u drevne španske gradove, Toledo, Segoviju itd. Naročito mi je ostala u sećanju naša poseta Segoviji, o kojoj je i K. Baruh pisao u sarajevskom „Jevrejskom glasu“.

I za mene, a pogotovu za mog druga, to je bio veliki doživljaj. U Segoviji smo proveli gotovo ceo dan. Bila je nedelja. Ručali smo u jednom dobrom narodnom restoranu, obišli znamenitosti i dugo šetali

* Kalmi Baruh. Eseji i članci iz španske književnosti. Izd. „Svjetlost“, Sarajevo, 1952. god.

po starinskim ulicama. Za K. Baruha ta Segovija nije bila samo istorijska i estetska senzacija nego nešto što je vezano za njegovo detinjstvo, za svakodnevni život zajednice kojoj je pripadao. On se sećao romana koje je slušao u detinjstvu. U njima je nekim avetinjskim a ipak stvarnim životom živela okamenjena stara Španija, plakale su devojke i prolazili gradovima aragonski vitezovi („De que lloras, blanca Mina?“ „Caballeros van y vienen por las ciudades d'Aragon“). Stotinama godina njih su žene naših sefarda pevale, u nešto iskvarenom obliku, po svojim senovitim bosanskim avlijama, uz ručni rad. U tim romansama javljala se često i reč Segovija, iskvarena u Segolija.

U svom napisu K. Baruh objašnjava to sa naučnom tačnošću u kojoj negde duboko u dnu treperi prigušeno osećanje. On piše: „Riječ se malo okrnjila na putu od toliko stoljeća, i dobre žene, da im se stih ne bi kvario, zakrpile su riječ. Nije ni čudo, da je kamen već bi mu se plohe dosad izlizale.“

Ta popodnevna šetnja po stvarnoj i živoj Segoviji dovela nas je u neke mračne i zabačene ulice. Jedna od njih nosila je naziv Nova jevrejska ulica (Calle de la juderia nueva). Znali smo da ovde nema i ne može biti traga od Jevreja; i sama ta reč „nova“ označavala je vreme od pre nekoliko mračnih stoleća unazad.

Dok smo stajali na uglu te puste ulice, iskrsnuo je odnekud jedan dečak, po odelu i liku sudeći očigledno sirotinjskog porekla. Zapitali smo ga za naš dalji put, odgovorio je kratko i mrgodno. Ali K. Baruh, koji je govorio španski tako savršeno da niko u njemu ne bi mogao poznati stranca, uspeo je da zametne krafak razgovor sa dečakom. U svom pomenutom napisu K. Baruh je izneo taj razgovor sa dečakom, i on se u celosti podudara sa mojim davnašnjim, još živim sećanjem, i ja ga navodim po njegovom napisu. Baruh je pitao dečaka

„Hombre, zar u Segoviji ima Jevreja?“

„Ne, gospodine, znate... u stara vremena... oni su tuda šetali, jer...“

„A zašto tuda?“

Mali ćuti. Ja ga ne ostavljam na miru. Dečak odmahne glavom.

„Que mal los gustaba Segovia.“ (Segovija ih nije volela.)

I K. Baruh dodaje tome kratkom dijalogu ovoliko: „On o Jevrejima govori kao o nekom ukletom plemenu iz drevne priče. Mi smo se prijateljski rastali.“

I to je sve. A ja se i danas sećam toga trenutka. Dečak se udaljavao okrećući među prstima srebrnu pesetu koju smo mu dali i koju je on primio bez „hvala“ i sa gordošću i nepoverenjem, kao ne želeći da nas odbijanjem uvredi. U svom velikom neznanju on zaista nije znao šta govori, a još manje je mogao naslutiti s kim govori.

Nas dvojica smo stajali još neko vreme tu u mestu. Negde, na nevidljivoj crkvi, jedno zvono je tuklo jednolično i neumorno kao čekić tupog i nemilosrdnog vremena. Nisam umeo ništa da kažem. Ali sam osećao — i to nije romantičarska figura kojom se služim — kako krila istorije huje iznad naših glava i kako se vekovi čudesno približuju i susrećavaju. Osećao sam se kao svedok i nemo lice u toj društveno-istorij-

skoj drami koja je započela u ovoj zemlji pre tri i po veka, koja, kako izgleda, i nema svoga kraja, a jedan tragikomičan čin joj se odigrava sada, na ovom kamenom pločniku, ispod bele table sa modrim slovima.

Doživljaj je bio i suviše uzbudljiv, asocijacije koje su iskrsavale i suviše složene i teške, da bismo mogli tu odmah da ga anališemo i rečima izrazimo. Smejali smo se dečakovoj prostoti i neznanju. Sancta simplicitas! A moj prijatelj se zaista „prijateljski rastao“ i sa dečakom i sa njegovim gradom. On je imao u sebi za to dovoljno plemenitosti i ljudskog razumevanja i onog teškog stida i obzira kojim čovek često najteža unutrašnja uzbuđenja ostavlja u sebi, nerečena i pokopana.

Eto, na tu šetnju po Segoviji podsetila me je knjiga Baruhovih eseja i članaka. Ali ne samo na šetnju po Segoviji nego i na celu toplu, umnu i čestitu ličnost K. Baruha. Ova knjiga, u kojoj su istorijske i književne pojave prikazane ne samo savesno i naučno nego i progresivno koliko god je to pisac mogao po svojoj duhovnoj formaciji i vremenu u kom je živeo, samo je jedan deo Baruhovog naučnog, naglo prekinutog rada.

Jer, kao što je poznato, tragični, dosledni i neumitni tok istorijskog procesa, čiji sam dah, kako mi se činilo, osetio na uglu mračne „jevrejske ulice“ u Segoviji, stigao je K. Baruha u njegovim najlepšim godinama, u jeku njegovog razvitka i rada. Sa hiljadama i milionima i on je pao kao žrtva zverskog rasizma, propao kao toliki, bez krivice, i bez odbrane. Mi smo izgubili jednog pravog hispanologa. (Govorim to sa opšte tačke gledišta, ostavljajući po strani lično žaljenje i gubitak jednog zaista divnog čoveka i prijatelja ljudi.) Svojim znanjem i svojom nesebičnom predanošću nauci on nas je zadužio u prošlosti. A danas, u izmenjenim i boljim uslovima, on bi, uveren sam u to, razvio do pune mere svoje sposobnosti i bio dragocen radnik.

Mnogobrojne su asocijacije i teška i raznovrsna pitanja koja se postavljaju pred nas u vezi sa ovakvim gubitcima. Hiljade mislilaca i pesnika, političkih i društvenih radnika i boraca traže danas odgovore na ta pitanja. Teško i dugo, i nemoguće bi bilo za nas govoriti o tome u ovom kratkom sećanju na jednog prijatelja, na jednu od žrtava fašizma. Ali jedno mislim da može i mora i ovde da se kaže. Odgovor na sva ta pitanja o teškim nepravdama i zločinima međunarodnih razmera treba pre svega tražiti u radu za drugačije i bolje uređenje društva i sveta, u oorganizovanoj i nepoštednoj borbi protiv mračnih sila koje svoju vlast i svoju „ideologiju“ ostvaruju na grobovima i takvih ljudi kao što je bio K. Baruh. Taj rad i takva borba biće ujedno i najlepší pomen našem zemljaku i drugu K. Baruhu.